STUDIU INTRODUCTIV
CONCEPȚIA LUI OCTAVIAN GOGA DESPRE NAȚIUNE

În cultura română puține sunt personalitățile literare cu o prezență puternică în viața cetății. Octavian Goga reprezintă cazul tipic cum poetul cu o operă de larg și profund răsunet social și estetic a traversat treptele ascensiunii sociale și politice până la cea mai înaltă poziție de demnitar în stat. Tribun și luptător pentru o cauză perenă: idealul național, Goga nu este un doctrinar, autor de teorii sociologice și politice, cum era, de pildă, oponentul său Aurel C. Popovici. Gândirea sa nu a lucrat cu concepte, ci cu imagini și cuvinte plăsmuite pe realitatea suferințelor și jertfelor neamului.

Biografia îi stă mărturie, el însuși subliniind semnificația datelor fundamentale ale vieții sale. Soarta l-a hărăzit ca din locul nașterii, Rășinari, „slobod crăiesc sat", să cunoască starea poporului său – „găsindu-mă pe coloana vertebrală a românismului". Originile îi sunt călăuză de-a lungul vieții, ale căror virtuți și norme le considera o permanență a concepțiilor sale și un cod al acțiunii lui. Întrucât satul este, pentru el, realitatea etnică primordială, nutrește convingerea efectului implacabil al mediului de obârșie. „Cred într-un determinism geografic", afirmă poetul. Copil fiind, și-a dat seama că satul „e cel mai mare rezervor de energie

națională" și din această credință se profilează viziunea despre rolul acesteia în afirmarea și realizarea ideii naționale, idee ce domina toate structurile societății românești. Destinul său a fost modelat de acea stare de spirit ce dăinuia puternic în conștiința românească de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

În lupta pentru emancipare națională, Goga a utilizat forța cuvântului scris și a celui vorbit, bine meșteșugit, curajos afirmat și pătrunzător reverberat în conștiința publică. Articolele sale pun în lumină talentul excepțional de pătrundere în cunoașterea realității sociale și umane, în descifrarea tendințelor noi ale spiritului românesc. Activitatea publicistică a lui Goga s-a desfășurat de-a lungul a patru decenii în reviste din întregul areal românesc: „Tribuna", „Luceafărul", „Epoca", „Viața Românească", „Țara noastră". Numai o parte din vasta sa publicistică a fost inclusă în volumele: O seamă de cuvinte *(1908),* Însemnările unui trecător. Crâmpeie din zbuciumările de la noi *(1911),* Strigăte în pustiu. Cuvinte din Ardeal într-o țară neutră *(1915),* Mustul care fierbe *(1927),* Precursori *(1930),* ...aceeași luptă *(1930)*[1]*. Publicistica reflectă traseul parcurs de poet, precum și modul cum a evoluat concepția sa. Intervențiile în presă i-au servit și în ascensiunea politică, pentru că nu o dată Goga a țintit un scop concret enunțat în unul sau mai multe articole.*

[1] *După 1989 au fost reeditate:* Mustul care fierbe, *ediție și prefață de Teodor Vârgolici, București, Editura Scripta, 1992, și* Ideea națională, *ediție și cuvânt introductiv Dan Brudașcu, Cluj-Napoca, Casa de editură Sedan, 1997.*

Goga a fost o prezență remarcabilă în viața publică, marcând prin personalitatea sa o epocă și impunând un stil inconfundabil în literatură și în acțiunea politică. Fervent adept al întregirii statului român în granițele etnice, luptător pentru afirmarea ideii naționale, Goga s-a implicat în momentele esențiale ale procesului de înfăptuire a dezrobirii românilor din Transilvania și de unire a tuturor românilor. În perioada neutralității a parcurs mii de kilometri prin localități din Regat în scopul convingerii societății românești de a intra în războiul reîntregirii naționale. S-a înscris voluntar în armata română ca soldat, participând mai întâi pe frontul din Dobrogea, apoi mutat în Iași, unde i s-a încredințat, alături de M. Sadoveanu, misiunea conducerii ziarului „România", organ al Marelui Cartier General. C. Prezan i-a comunicat poetului că-l angajează să scrie despre front, convins fiind că doar câteva pagini ale scriitorului pot să suplinească intervenția a două divizii de militari. O recunoaștere a forței excepționale a verbului lui Goga.

A fost membru al Comitetului Dirigent din Transilvania. După anul 1919 face parte din mai multe guverne, iar în anul 1938, pentru numai 44 de zile, a fost prim-ministru.

1. Scriitorul, factor al dezvoltării naționale

Discutând concepția lui Goga despre național, se cuvine a stărui asupra rolului acordat scriitorului în afirmarea ideii naționale, cu atât mai necesar dacă luăm

în considerare misiunea scriitorului în actul de modernizare. Pentru Goga, scriitorul reprezintă componenta avansată a societății, întrunind însușirile necesare deschizătorului de drum în viața socială. Văzut în idealitatea lui, proiectat în lumina strălucitoare a unei ființe morale ireproșabile, scriitorului îi este interzisă orice abdicare de la misiunea sa: „În viața popoarelor luptătoare, scriitorii au fost și vor rămâne avangarda care deschide bătaia. Scrisul lor e trâmbița fermecată prin care se propagă aspirațiile unui neam. Ei sunt reprezentanții celor mai avansate credințe și din ținuta lor trebuie să se desprindă idealitatea unui popor. Ei sunt apostoli, nu vameși. Ei predică, nu fac târg". Exigența maximă față de poziția scriitorului în cetate a fost determinată de contextele speciale ale societății românești ardelene, văduvită de existența clasei conducătoare înrădăcinate în solul național.

Goga încarnează în mod semnificativ tipul caracteristic procesului de modernizare din spațiul central și est-european: scriitorul și ziaristul implicați în vâltoarea evenimentelor, predispus la a-și pune creația în slujba ideii naționale. Goga își programează dintru început activitatea în scopul declarat al propășirii neamului. Vibrând puternic la trebuințele de emancipare națională, Goga a perceput lucid starea reală a românilor.

Goga este exemplar pentru ceea ce poate întreprinde scriitorul în comunitatea sa. În publicistică, întâlnim numeroase observații și analize pertinente despre rolul scriitorului, conceput ca element intrinsec al dezvoltării națiunii române: „Am văzut în scriitor un semănător de credințe și un semănător de biruințe", o spune poetul.

Ce loc ocupă în această viziune despre scriitor dimensiunea estetică? Nu facem aici o analiză cu pivire la relația estetic-social, ci dorim să subliniem că nota marcat socială a poeziei lui Goga nu îndrituiește susținerea tezei valorii estetice neglijabile a creației sale. Socialul și naționalul capătă la Goga o dimensiune estetică proeminentă, datorită, înainte de orice, stilului inconfundabil care le conferă expresia literară. Trebuie să amintim că Titu Maiorescu a intuit valoarea estetică a versurilor lui Goga. Teoreticianul artei pentru artă, gânditorul rezervat față de intrusiunea patriotismului în literatură, descifrează în creația debutantului din Rășinari modul original de a trata poetic aceste teme. În raportul academic prilejuit de acordarea unui premiu poetului, criticul junimist ține să precizeze, în anul 1906, că patriotismul ca „element de acțiune politică" nu este „materie de artă", dar ca „simțimânt adevărat și adânc" poate să nască poezie. Prin urmare: „Efectul produs asupra maselor de cetitori credem că provine mai întâi din forma frumoasă în care autorul (Goga n.n.*) a știut să exprime cuprinsul «patriotic» al multora din versurile sale"[1].*

Înscrierea rapidă a versurilor lui Goga în circulația populară nu coboară în nici un fel valoarea lor literară. A fost o dovadă că scriitorul a dat, prin poezia sa, un impuls nou, neîntâlnit până la el, aspirațiilor de emancipare a românilor ardeleni.

Goga a realizat că poezia nu este suficientă în afir-

[1] *Titu Maiorescu,* Opere, II, *ediție Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, note și comentarii Alexandru George, Al. Săndulescu, București, Editura Minerva, 1984, p. 208.*

*marea a ceea ce se dorea a fi, pedagog al națiunii. De aceea, ziaristica l-a atras de timpuriu. Primul său articol poartă titlul semnificativ „*Ceasul deșteptării*" (1898). Misiunea gazetarului este aceea de trezire, de iluminare a poporului către calea cea dreaptă a dezrobirii naționale. Ziaristul reprezintă un factor hotărâtor într-o comunitate națională cum este cea românească.*

Am menționat mai sus că, în condițiile particulare de evoluție modernă a românilor de la începutul secolului al XX-lea, elementele dinamizatoare ale dezvoltării se recrutau din rândul intelectualității umaniste. Spre deosebire de Occident unde factorul de susținere a dezvoltării moderne îl reprezintă burghezia (industriașul, antreprenorul, comerciantul), în arealul românesc această misiune cade și în sarcina jurnalistului, cel ce conștientizează imperativul progresului, al înscrierii poporului român în trendul modernizării. Este specific zonei est-europene efortul de accelerare a procesului de modernizare prin acțiunea de conștientizare a maselor de către elita intelectuală și politică pentru ca acestea să producă și să accepte schimbarea. Spirit național, ideal național, conștiință națională, cultură și civilizație națională, dezvoltare națională etc. capătă o circulație intensă în mediile intelectuale, fiind integrate în paradigma principiului naționalităților considerat fundament al acțiunii de întregire a românilor și de afirmare a statului național în granițele sale etnice. Cu o infrastructură economică mai slabă, societatea românească poate suplini această precaritate printr-o dezvoltare a vieții culturale și educarea opiniei publice pentru valorile societății moderne.

Ziaristul se caracterizează printr-un comportament adecvat rolului său de formator de opinii favorabile ideii naționale. Neconformarea la o asemenea notă definitorie înseamnă pentru Goga demisia gravă a ziaristului de la răspunderile ce-i incumbă ca reprezentant al opiniei publice românești. Reacția este necruțătoare față de ceea ce el numește „negustoria cu ideea națională" și înfierează pe ziariștii lipsiți de înțelegerea valorilor naționale, dar înfeudați altor culturi: „Scrisul lor lasă impresia că suntem o societate pripită, fără rădăcini, oameni ai clipei, fără morminte, un fel de târg slobod în care toate sunt de vânzare".

Un profil destul de exact al condotierului din presă. Goga îi remarcă reaua-credință, deformarea adevărului despre națiunea română și atacul la demnitatea națională. Pentru a înțelege corect atitudinea lui Goga față de presa ce face negoț cu ideea națională, pentru care a fost etichetat în fel și chip, departe de ceea ce gândea cu adevărat în acest sens, redăm un fragment mai amplu din articolul O chestiune de familie *(1923): „Lupta pe care o dăm noi pentru crearea unei prese oneste și civilizate este o luptă de apărare națională conștientă și programatică. Stările de astăzi cu desfășurarea lor nu se mai pot tolera, dacă nu vrem să primejduim un patrimoniu câștigat cu atâtea jertfe. Sunt în joc interesele reale ale țării, sunt altarele unde au năvălit zarafii ca să-și facă trebile lor profane. Ar fi o mare greșeală să se creadă că noi ne batem aici cu d-nii Rosenthal sau Honigmann ca fericiți posidenți pe pământul ospitalier al României, sau că ne-am pomenit din bun senin în postura unui «antisemitism» ieftin și*

intolerant, cum vor s-o acrediteze cu logica lor de profitori negustorii rătăciți în presă. Nu! Nici «huligani» n-am devenit peste noapte, nici noroacele amintiților conchistadori nu ne tulbură. Este un principiu la mijloc pe care vrem să-l trecem în opinia tuturor ca pe un adevăr organic al existenței noastre".

Concepând presa ca fiind cel mai de seamă instrument al consolidării statului, Goga solicită gazetarilor să-i respecte atribuțiile ei de „instituție de conservare a neamului". El constată că nicăieri în perioadele de început ale vieții moderne „popoarele conștiente n-au lăsat din mână secretele tiparului".

Focar de educație cetățenească, curs de pedagogie națională presa se instituie, în viziunea lui Goga, ca factor al dezvoltării naționale. În acest temei a respins orice orientare propagată prin presă opusă ideii naționale, dar pusă în slujba internaționalismului.

2. Matricea țărănească

Născut și crescut, așa cum el însuși o spune, în mediul sătesc, Goga a atașat vieții rurale o semnificație aparte în argumentarea fundamentelor de existență a națiunii române. Satul este elementul fondator al etnicului românesc. În concepția poetului, o comunitate etnică sau națională își are originile în timpuri îndepărtate, a căror expresie este dată de către sat. Asemenea lui Hasdeu, Eminescu, Creangă și Coșbuc, Goga caută, pentru explicarea și susținerea perenității neamului românesc, elementul originar. Interesant, el face tri-

mitere la fondul traco-roman, iar despre dacism nu amintește.

Întrucât satul este depozitarul unei moșteniri străvechi și al continuității, aici ființează originarul autohton: „am crezut ca satul reprezintă prin sine unitatea organică a sufletului acestui popor, satul reprezintă prin sine expresia purității de rasă". Goga se intersectează cu direcțiile dominante din științele socio-umane ale timpului, care concepeau dezvoltarea națională ca urmare a evoluției unor forme de comunitate umană ce au precedat-o, iar satul și țăranul personificau premisele incontestabile ale impunerii ideii naționale deoarece înfățișau cu claritate un modus vivendi *al poporului român. În opera lui Goga există un cod al trăsăturilor fundamentale ale țăranului, care sunt puse la baza profilului poporului român. În țăran, crede poetul, se regăsește spiritualitatea românească, necontaminată de influențele altor culturi. Să remarcăm profunda preocupare a lui Goga pentru evidențierea specificității românilor dintr-un stat multinațional (Imperiul austro-ungar), pe deplin justificată, dată fiind acțiunea sistematică a guvernanților maghiari de realizare a omogenizării etnice. În discuție nu era o simplă chestiune estetică sau teoretică. Dimpotrivă, în contextul concret al Ardealului începutului de secol XX, conservarea și perpetuarea particularităților naționale erau o problemă de existență și de supraviețuire. Situații reale l-au determinat pe Goga să se concentreze pe sat văzut ca matrice a românismului. Iată de ce a-l considera ca pe un dezrădăcinat rural, ca pe un nostalgic după vremurile copilăriei trăite la sat nu ar însemna altceva*

decât o deformare a sensului real al gândului său. Goga a spus-o clar, el nu s-a considerat țăran, el a fost doar un observator al vieții de aici, iar satul a reprezentat criteriul de afirmare a națiunii române, deoarece numai mediul sătesc includea componentele definitorii ale ființei naționale. Trebuie spus că în orice stat modern cultura țărănească a fost apreciată ca unul dintre argumentele peremptorii în susținerea naționalității. În justificarea realității naționale, decisivă este dovedirea existenței trăsăturilor indelebile: stabilitatea, vechimea, continuitatea, omogenitatea, originalitatea, specificitatea grupului etnic. Or, în viziunea lui Goga țăranul și satul dispuneau de asemenea virtuți, care nu pot fi sesizate în mediul urban și la celelalte categorii sociale. De ce țăranul este reprezentantiv pentru naționalitatea română? Goga discută despre țăran ca având o fire echilibrată, stăpână pe propriile valori, întrucât „el are trecut, are tradiție și umblă pe un drum bătătorit de veacuri". Profilul său s-a verificat în timp, iar dăinuirea lui este urmare a perpetuării de-a lungul istoriei. Exemplaritatea clasei țărănești este justificată în calitatea ei de clasa fondatoare a națiunii române. Goga prezintă însușirile țărănimii ca trăsături inconfundabile ale etnicului românesc, deoarece ele au rezistat oricăror vicisitudini istorice și s-au conservat ca atare în spiritualitatea românească. Prin urmare, țăranul este „un tip rezumativ al unei rase".

Goga dă unele explicații legate de situația specială a țăranului român. Din cauza asupririi îndelungate, a neconsiderării românilor ca națiune politică, lipsiți deci de drepturile fundamentale ca neam, văduviți de o clasă

conducătoare, țăranul ardelean rămâne în starea originară, neîntinat de influențele culturale și religioase străine. În acest fel, țăranul a creat un spațiu propriu de existență deosebit de al celorlalte neamuri. Fiind „îngrădit în limbă, în basme, în viziuni seculare, el a trăit de-a pururi într-o cetate neînvinsă", spune foarte frumos poetul. Izolarea ca într-o cetate ce n-a putut fi cucerită a conferit țăranului forța de a rezista la presiunile externe mediului său și de a-și conserva modul său propriu de viață: „Așa ne-au rămas țăranii singura rațiune de existență a neamului nostru sub ocrotirea politicii dușmane".

Concepția lui Goga despre exemplaritatea țăranului se cuvine a fi înțeleasă în resorturile ei concrete ce l-au condus la formularea gândurilor sale. Goga, am spus-o deja, a manifestat interes acut pentru delimitarea cu rigoare a ceea ce astăzi numim agenții dezvoltării moderne a statului național. Problema obsedantă pentru poet a fost: care dintre grupurile sociale reflectă în clar specificitatea românească și care o susține cultural și economic, întrebare generată de contextul în care trăiau românii ardeleni în Imperiul austro-ungar. Cum elita românească, așa cum vom vedea mai departe, obligată fiind să-și însușească o cultură străină pentru că numai astfel putea ocupa o poziție socială, avea un comportament ambivalent în chestiunile naționale, Goga a descoperit în țărănime și în comunitatea ei – satul, determinanții procesului de regenerare a spiritului național. Ceea ce ne face să susținem că Goga nu este încadrabil în sămănătorism sau poporanism, deși le cunoștea foarte bine. El a ipostaziat mediul sătesc ca loc

originar al românismului, ca entitate de cultură și civilizație etnică, întemeietoare a națiunii și factor de dăinuire a ideii naționale în modernitate. În descrierea satului, Goga, în deosebire de scriitorii de Vechiul Regat, nu apasă pe starea materială și economică, pe suferințele generate de condițiile de viață, ci pe problemele naționale și morale. A contribuit la accentele proprii față de sat convingerea că satul ardelean a dispus de un grad mai înalt de dezvoltare economică.

3. Elitele

Din oportunitatea reliefării specificității românești într-un mediu cultural multinațional, Goga a stăruit pe destinul elitelor românești. Prin metoda contrapunerii, Goga forjează profilul claselor conducătoare ale românilor transilvăneni, raportat la țărănime.

Toate grupurile ce alcătuiesc elita sunt, în opinia sa, apărătoare ale naționalității, iar conduita lor contribuie decisiv la biruința ideii naționale. Poetul analizează o chestiune esențială a stării ardelenilor: gestiunea resurselor umane proprii, astfel ca să se poată răspunde eficient și în beneficiul națiunii române. Așadar, Goga se referă la selecția socială și profesională asociată cu mobilitatea profesională și socială din spațiul transilvan.

Evoluția istorică a Ardealului s-a caracterizat prin absorbția elitei românești de către puterea stăpânitoare, românii aflându-se în situația insolită de națiune văduvită de o clasă politică și de o intelectualitate urbană,

ceea ce a avut drept consecință ființarea poporului român în izolare, prin urmare, desfășurarea istoriei sale numai în cadrele poporane țărănești și sătești, în temeiul valorilor, normelor și regulilor create și transmise de cultura țărănească. Inexistența clasei de cărturari a determinat dezvoltarea culturii populare autonome fără o comunicare naturală cu elita proprie. Aceasta explică organicitatea culturii populare românești, îndeosebi a celei ardelene. Dacă în Vechiul Regat s-a observat existența paralelă a culturii populare și a culturii elitelor, între ele manifestându-se uneori o incomunicabilitate, dar într-un cadru al conducerii țării de către grupuri autohtone, în Ardeal cultura populară a fost mult timp unica expresie a specificității naționale. Goga a reflectat statutul special al elitei românești ardelene, provenită, cu precădere, din rândul confesiunilor religioase.

Pe urmele curentului iluminist central-european de sorginte iosefinistă, adaptat la realitățile transilvane, Goga pune accent pe acțiunea cărturarului chemat să lumineze poporul, să-l îndrume spre înțelegerea rolului său în societatea timpului. Ideea națională este posibil de înfăptuit prin educație, prin trezirea conștiinței naționale, iar misiunea fundamentală în acest scop o are intelectualul.

Publicistica sa cuprinde observații, caracterizări și judecăți profunde despre starea elitelor românești. Interesul său se îndreaptă, în consens cu principiile concepției sale, spre intelectualitatea satelor, în special spre condiția preotului și a învățătorului. Face o constatare: popor de iobagi, românii au fost lipsiți de o

clasă de cărturari care să le orienteze viața lor. Singur preotul a trebuit să suplinească această lipsă. Neexistând elite, evoluția românilor din toate provinciile ce au cunoscut stăpânirea străină a fost restrictivă, înscriindu-se într-un trend al dezvoltării parțiale. Fără călăuza cărturarilor, românii nu au putut avea o moștenire ideatică, n-au avut opere scrise din care să rezulte o gândire proprie de susținere și apărare a drepturilor lor istorice și naționale. Cu mijloacele modeste, preotul a contribuit la conservarea spiritului românesc. Fiind singurul știutor de carte, preotul „a trebuit să fie și îndrumătorul țăranului în lipsurile lui zilnice", el substituindu-se tuturor categoriilor profesionale necesare într-o comunitate sătească. De aici „enciclopedismul" preotului, ce ființa din nevoia de a da răspuns la toate problemele specifice vieții sătești.

Goga vede în preot mai mult decât unicul cărturar al satului. Îl învestește cu calitatea de conducător al românilor și reprezentant al acestora în raporturile cu autoritățile statului puterii stăpânitoare: „Rolul și însemnătarea în viața noastră politică de veacuri este deci cea mai de căpetenie atribuție istorică a preoțimii noastre alături de păstorirea bisericească", afirmă poetul. De altfel, el surprinde o realitate: întreaga istorie de luptă a românilor pentru câștigarea drepturilor lor în principal înglobează activitatea preoților. În situația românilor de la începutul secolului nostru preoții au aceeași misiune de a deștepta conștiința națională a comunităților pe care le păstoresc. Preotul trebuie să se implice direct în actul de înfăptuire a ideii naționale, și, până nu este dusă până la capăt această menire, nu i se

poate accepta alt rol: „Chemarea preoțimii e încă cea veche. Preoțimea este și astăzi la noi încă unica tagmă de cărturari care păstrează legătură directă cu poporul".

Orientarea ei spre alte țeluri ar însemna privarea satului de prezența luminătorilor, ceea ce ar conduce la haos și dezorganizare. Din această perspectivă se explică împotrivirea preotului la tendințele unor preoți de a se concentra pe erudiția teologică în dauna acțiunii de păstorire a sătenilor, îndepărtându-se de credincioși fără să le mai ofere „hrana sufletească, trebuincioasă poporului, cetindu-i din cărțile sfinte". În comportamentul preotului nu trebuie să intervină nici o schimbare, deoarece credința „e tot cea veche" și el trebuie să aibă „aceeași cucernicie, aceeași sănătate a moravurilor, aceeași cuviință ca în trecut". Fiul popii din Rășinari pleda pentru păstrarea poziției preotului așa cum a fost ea dintotdeauna, pentru că și Sfânta tradiție a rămas neschimbată.

Goga s-a ocupat și de rolul prelaților bisericii naționale pe care îi consideră „apostoli ai culturii și îndrumători politici ai țăranilor". Goga cerea preoților să fie implicați în educarea civică a sătenilor în scopul aducerii lor pe făgașul unei vieți libere și civilizate. Recunoaștem în invitația poetului un act de realism și pragmatism. Judecând în raport cu condițiile particulare în care evolua satul, sesizând pericolele ce decurg din lipsa cărturarilor, Goga a transferat în statutul preotului atribuții ce treceau dincolo de misiunea religioasă. Cu o gândire modernă, Goga vedea în preot singurul cărturar al satului, fermentul schimbării, al primenirii

spirituale. De aceea, reproșează reprezentanților bisericii inactivismul, neintervenționismul lor social, ca și neasumarea unor acte de demnitate națională. Constatări amare îi provoacă aplicarea legii Appónyi de închidere a școlilor românești, remarcând acceptarea cu resemnare de către preoți a deciziei guvernamentale: „vedem pe prelații noștri cu grai puțin răspicat, cu poze umilite, cu accente de curtenire nepotrivită". Efectul unor asemenea comportamente nu poate fi decât îndepărtarea țăranilor de biserică.

În același spirit judecă Goga o altă categorie – învățătorimea. Învățătorul din sat este un luminător, dar și un agricultor pentru că el face parte din această lume rurală și o servește în trebuințele ei. Abdicarea de la misiunea de apostolat este un fapt sancționabil. Preoților și învățătorilor le cere „o conduită excepțională", pentru că ei sunt „întruparea unei trebuințe de viață care se desface din sufletul specific al poporului român". Gravitatea conduitei lor contrară susținerii și apărării ideii naționale constă în producerea prăpastiei între cărturari și masele țărănești: „Uită acești oameni că în îndrăzneala lor păcătoasă rup firul continuității istorice a celei mai puternice tradiții sufletești care a ținut în picioare poporul român". Atitudinea lui Goga vizează profunzimi ale existenței românești, și nu doar formularea unei cerințe efemere. Goga manifestă grijă față de clasa cărturarilor pentru că aceasta nu s-a constituit în structuri trainice la fel cum este clasa țărănească, și nu a durat în timp, nu are un trecut, nu are tradiții din care să rezulte legitimitatea ei incontestabilă în fața națiunii române.

Pe acest temei, Goga a exprimat critici foarte aspre la adresa fruntașilor Partidului Național Român. După eșecul suferit de PNR în alegerile din anul 1910, în rândul elitei românești din Ardeal s-au conturat mai multe curente de opinie referitoare la orientările viitoare[1]*. Veteranii continuau să stăruie în pasivismul lor, iar unii dintre ei, V. Mangra, Ion Slavici, Eugen Brote, au trecut de partea guvernului maghiar. Tinerii intelectuali ardeleni, în frunte cu Goga, au accentuat necesitatea unor acțiuni de primenire, de înnoire a mijloacelor de acțiune. Reacția potrivnică față de modul învechit de a soluționa problemele românilor a fost declanșarea de Ilarie Chendi prin seria de articole din „Tribuna" în toamna anului 1910, la ideile cărora au aderat și ceilalți tineri. Goga a publicat articolele* Părinți și fii, Copiii nimănui, Fruntași ai neamului, Fumegă putregaiul, *toate discutând chestiunea înnoirilor în viața publică a românilor ardeleni. Goga solicita fruntașilor politici o acțiune mai fermă și mai incisivă pentru susținerea drepturilor românilor. Sinteza pozițiilor sale o întreprinde în articolul* Prin noi înșine, *ideea esențială fiind aceea că programul național adoptat în anul 1881, care în nouă puncte fixa cerințele legale ale neamului, nu cuprindea și formularea unei strategii privind modalitățile concrete de luptă a românilor, astfel ca ei să-și cucerească singuri autonomia și nu profitând doar de greșelile guvernului maghiar. Pentru aceasta, el reclamă o politică națională*

---

[1] *Vezi, Liviu Maior,* Mișcarea națională românească din Transilvania, 1900-1914, *Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986, p. 164-165.*

cu referire directă la instituțiile principale (biserică, întreprinderi economice, instituții culturale).

Trebuie subliniat că Goga a fost ținta unor critici deosebit de dure din partea oponenților, iar pentru conturarea conduitei sale este de amintit necedarea de la ideile și principiile lui: „Am să urmez și mai departe cu articolele, ca și până acum; de lătratul indivizilor nu-mi pasă", recunoscând că de partea lui sunt doar unele categorii: „Desigur că multă lume e cu noi, mai ales popi, învățători, oameni necăjiți și puțin tineret; dar grosul, societatea întreagă, cu toate resorturile ei, ne cam înjură. Și e firesc acest lucru, fiindcă noi lovim tocmai în păcatele care stau la spatele ei"[1], afirmă Goga într-o scrisoare adresată prietenului său Ilarie Chendi. Poetul constată că opiniile tinerilor oțeliți nu au ecoul scontat la grupurile conducătoare.

Implicarea lui Goga în polemica dintre tinerii oțeliți și fruntașii PNR pune în relief viziunea lui despre clasa conducătoare a românilor și consecvența în susținerea ideilor sale. După cum se știe, polemica între cele două grupuri ajunsese într-un punct deosebit de periculos pentru unitatea conducătorilor naționali, ceea ce a declanșat solicitarea din partea lui Goga ca Stere să medieze între oponenți, iar istoricul R. W. Seton-Watson[2] i-a cerut lui Goga încetarea atacurilor față de

[1] O. Goga către Ilarie Chendi, *15 dec. 1910, în* Octavian Goga în corespondență, *ediție îngrijită de Mihai Bordeianu și Ștefan Lémnny, București, Editura Minerva, 1983, p. 101.*

[2] *Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson,* R. W. Seton-Watson și românii 1906-1920, *vol. I, București, Editura științifică și enciclopedică, 1988, p. 305, 475.*

conducerea PNR. Goga a consimțit să renunțe la a mai critica pe fruntașii ardeleni. În anul 1911 editează volumul Însemnările unui trecător, care include o parte din articolele incriminate și, prin urmare, polemica a fost reluată, Goga fiind acuzat direct de tendința de a se erija în conducător politic. Peremptoriu este articolul lui Aurel C. Popovici Poeții și politica, publicat în „Gazeta Transilvaniei", la care Goga a replicat cu articolul Judecățile unui „om mai în vârstă" și lămuririle unui băiat tânăr în „Tribuna" din 29 decembrie/11 ianuarie 1911. Ideile lui Goga vizând transformări profunde în clasa politică românească nu au fost receptate în sensul lor real. Exponent al noii orientări ce se cristaliza în lumea românească, Goga părea, în ochii unora dintre adversari, ca un poet și deci nedisponibil de analize și interpretări politice și sociologice. Se trecea cu ușurință peste o trăsătură a personalității lui Goga: consecvența în susținerea și apărarea ideii naționale. El a ambiționat o cale proprie și a intuit că dă expresie unor noi tendințe ce se profilau în societatea românească, care refuzau să se încadreze în programele vechilor conducători. De aceea, el solicita conducătorilor naționali, adoptarea de mijloace proprii și o strategie românească de acțiune pentru dezrobirea națională. Referirea la Vaida și, mai ales, la Aurel C. Popovici era evidentă, deoarece aceștia vedeau rezolvarea problemelor românești printr-un act ce ținea nu atât de voința românilor, ci de cea a împăratului: federalizarea Austriei. Or, pentru Goga devenise clară soluția acțiunii proprii a românilor, care nu putea să fie susținută decât din centrul românismului: București. Ideea națională se realiza numai prin efortul

comun al românilor de pe ambele versante ale Carpaților.

4. Intransigență morală și criticism

Nemulțumit de prestația și conduita fruntașilor naționali, preocupat de mijloacele înfăptuirii ideii naționale, Goga a formulat teza imperativului transformării morale a românilor. În multe din articolele sale revine obsedant această cerință a primenirii morale. Întemeiat pe același adevăr al precarității condiției sociale și naționale, Goga a văzut în regenerarea morală calea sigură a biruinței ideii naționale. Izbăvirea națională este posibilă prin mântuirea morală. Poetul nu a elaborat un cod moral și nici nu a indicat direcții teoretice în conformitate cu care masele să-și orânduiască viața. El afirmă ca pe un adevăr indiscutabil nevoia de primenire morală, condiție sine qua non a emancipării naționale. În contextul situației românilor din Imperiul austro-ungar când unii reprezentanți ai elitei românești dezertaseră de la misiunea lor, trecând, din interese mercantile, de partea stăpânitorilor, Goga a simțit ca fiind necesară o bătălie puternică pe tărâm moral și a pledat, în consecință, pentru întronarea, în viața publică, a unei noi morale generată de ideea națională. În ce constă ea? În comportament național demn, conștiință clară a dreptății, refuzul oricărei tranzacții cu ideea națională, solidaritate națională, lupta activă pentru emanciparea națională. Imperativul moral reclamă o atitudine statornică față de orice încălcare a principiilor sau față de

deformarea valorilor naționale. Alături de ideea națională, de teza primenirii, exigența morală apare ca un leit-motiv al gândirii și acțiunii lui Goga. De pildă, adresându-se tinerilor, omul matur în plină glorie nu prididește să le transmită, cu argumente faptice și cu vigoarea verbului său, nevoia întronării spiritului moral în viața publică și renunțarea la filosofia tradițională a capului plecat. Goga vrea să impună în societatea românească, bazată pe valorile resemnării, activismul moral.

Intransigența morală se soldează, în concepția sa, cu pedepsirea celor care au încălcat normele morale. Să nu ne imaginăm că poetul îndemna la publicarea măsurilor de suprimare a vinovaților: „Aceste mijloace nu pot fi decât de ordin moral", o afirmă fără echivoc publicistul. Cea mai bună metodă o reprezintă izolarea celor culpabili. Întâlnim în opera lui Goga numeroase asertiuni în legătură cu reacțiile opiniei publice față de demisiile morale pe care trebuie să le condamne ferm. Pedepsirea lor este o chestiune de asanare morală și de asigurare a sănătății morale a societății. Ținta îndreptată de Goga a fost spre trădătorii de neam, iar sancționarea lor se impunea ca o măsură grabnică, „ca să putem salva fondul etic al frământărilor noastre".

Goga a fost nevoit să constate un adevăr amar: indiferența opiniei publice față de dezertările morale, față de trădarea națională, ceea ce constituia un obstacol principal în acțiunea de emancipare națională. Confuzionismul axiologic în plan etic contribuie la diminuarea intransigenței morale. De aceea, Goga pune în discuție conceptul creștin al iertării atât timp cât se

profită, în dauna intereselor națiunii române: „Nu credem să existe un colț de pământ unde suportarea unei crime naționale să fie mai comodă decât la noi. La noi se iartă pe toată linia. La noi se uită". Trebuie să recunoaștem aici viziunea morală definitorie românilor ardeleni, iar Goga apare ca reprezentant tipic al acestui mod de a concepe exigența morală, afinitate, subliniată de unii dintre exegeții săi, cu alți corifei ai intransigenței morale[1]*. În fine, este de reținut că exigența morală era văzută de Goga ca fiind valabilă și pentru statul român de după anul 1918: „țara trebuie să devină abia acum (după unire –* n.n.*) dintr-o entitate politică și geografică o entitate morală".*

Goga se plasează în tradiția spiritului critic românesc. Critica este în viziunea sa modalitate esențială de edificare a realității naționale. Ideea națională este fundamentală pentru existența românismului, dar aceasta nu înseamnă fetișizarea etnicului românesc. Goga a întreprins o critică severă, în stil viu și penetrant, a limitelor și deficiențelor comportamentului românilor. Nu numai în publicistică se referă critic la poporul său. În poezia De la noi *descrie admirabil starea precară a românilor: „Noi suntem drumeții piticelor vremi / Pitici în putință și vrere. / Copii fără sprijin ne scurgem viața / Din dor și din nemângâiere / A noastră moșie, frumoasă nespus, / Grumazul și-a'ntins spre pierzare. / Căci*

[1] *T. Vianu a sesizat înrudirea lui Goga cu Savonarola, despre care năzuia să scrie o lucrare. (Tudor Vianu,* Octavian Goga, *în* Opere, *III, antologie și note de Matei Călinescu și Gelu Ionescu, postfață de Matei Călinescu, text stabilit de Cornelia Botez, București, Editura Minerva, 1973, p. 139.*

brațele noastre spadă nu strâng / Și steag țara noastră nu are".

*Există un paradox straniu în legătură cu Goga: dușman neînduplecat al unor tare ale modului existențial al românului, el este etichetat ca naționalist în sensul de susținător fervent al etniei sale, fără a avea o reacție puternică față de deficiențele ei. Se desprinde din opera lui Goga un tablou al psihologiei românului și în dimensiunile ei negative. El se alătură altor autori ai perioadei: D. Drăghicescu (*Din psichologia poporului român*), Constantin Rădulescu-Motru (*Cultura română și politicianismul*), la care adăugăm pe mentorul și prietenul său Caragiale, care au surprins calitățile și defectele caracterului românesc.*

Procesul de primenire atât de necesar în înfăptuirea ideii naționale cuprinde eradicarea a ceea ce este negativ în profilul românului, în spiritul concepției lui Goga despre scriitor ca pedagog al națiunii. Orice educator urmărește înlăturarea deficiențelor celor pe care-i educă, iar critica este și o metodă pedagogică. Utilizarea criticii exprimă vitalitatea unui popor și, de aceea, este cu atât mai oportună: „Am fost totdeauna de credința că un popor care are puterea de a nu-și ascunde păcatele nu e lipsit încă de putința primenirii sănătoase". În virtutea acestui principiu supune unei operații chirurgicale corpul națiunii.

Trebuie arătat că Goga își îndreaptă critica mai ales către clasele conducătoare: „De decenii întregi noi ne formăm o clasă de intelectuali pe care împrejurările ne silesc s-o ținem în nepotolită războire", argumentând că în dezvoltarea unei națiuni rolul hotărâtor îl au numai

cei care au capacitatea și pregătirea de a da expresie tendințelor profunde ale spiritualității românești. Astfel, militează pentru adevăr în toate manifestările sufletești: „Adevărul ustură, dar vindecă", formula lapidar concepția sa despre rolul criticii. În spiritul adevărului, Goga introduce un alt mod de a face gazetărie. Pentru el, presa poate discuta orice problemă românească însă cu o condiție – numai în lumina adevărului. El a depășit concepția strict regionalistă, prin gazetărie încercând să discute despre adevărul exprimat de națiunea română și nu doar la nivel local. De aceea, nu menajează în nici un fel suspiciunile de lezare a unor interese naționale dincolo de limitele adevărului. Cu conștiința că este român și nu locuitor al unei provincii românești, Goga polemizează cu orice oponent, afirmându-și propria viziune asupra chestiunilor românești. Când discută temele legate de Ardeal, de pildă, le tratează ca gazetar român, și nu ca publicist ardelean. În acest fel Goga a contribuit decisiv la impunerea ideii naționale ca dimensiune a întregului areal românesc.

5. Ideea națională

Opera lui Goga s-a plămădit în jurul ideii naționale, și, pe acest temei, putem discuta despre acțiunea programatică a poetului. Sintagma „ideea națională" este descrisă de Goga, ea fiind „credința fanatică în patrimoniul specific al neamului" sau „formula magică, aceea care ținea toată suflarea românească într-o disciplină morală". Poetul nu a întreprins un studiu al ideii

naționale, însă nici un exeget al concepțiilor despre națiune nu poate trece peste formulările memorabile, care sintetizează ceea ce afirmă o bibliotecă. Oricâte exigențe științifice am exprima, sintagma lui Goga reflectă dimensiuni esențiale ale existenței românești. Ea cuprinde suferințele și sforțările neamului românesc în a-și proiecta și afirma o identitate. Resurecția naționalului în secolul al XIX-lea l-a îndemnat pe Goga să formuleze apodictic imperativul ideii naționale, ca aspirație și mod de a fi al poporului român.

Ideea națională reprezintă premisa și ținta de atins în actul dezrobirii naționale, în urma căruia statul românesc să fiinţeze în granițele sale etnice. În spiritul ideii naționale s-a conservat de-a lungul timpurilor unitatea etnică a românilor, ea fiind astfel un factor de rezistență față de primejdiile cuceritorilor. Este de discutat ideea apartenenței la o națiune cu o permanență în conștiința etnicilor români din totdeauna, dacă acceptăm teza despre națiune ca realitate modernă, impusă, cu precădere după Marea Revoluție Franceză. Goga nu pomenește nicăieri de conștiința națională, de procesul conștient de alcătuire a structurilor naționale. Autorul concepe ideea națională ca trăire a unui sentiment de comuniune națională. Viziunea sa se apropie de cea a primordialiștilor care văd națiunea ca entitate în sine și ca bază a dezvoltării istorice. Ideea națională exprimă perenitatea, stabilitatea și continuitatea unui grup etnic.

Virtuțile ideii naționale fiinţează și în statul român reîntregit. După așezarea țării în granițele etnice, ideea națională n-a dispărut, dimpotrivă ea este la fel de oportună: „Sunt de convingereu că nu e câtuși de puțin peri-

mat codul moral care a creat România de azi, cum afirmă acei care-și închipuie că deodată cu întregirea hotarelor concepția noastră tradițională a devenit un anacronism... O țară nu se poate naște fără o doctrină a solidarității cetățenești și tot astfel nu poate fi menținută fără o lozincă de coeziune simplă și mare. Eu nu știu alta pentru noi decât vechea idee națională cu toate atributele ei".

Goga a apreciat că statul român are nevoie încă de o perioadă de înfăptuire a ideii naționale din cauza reunirii în granițele sale a patru zone ce sunt expresia a patru culturi și a patru civilizații. Diversitatea modurilor de simțire culturală generată de apartenența pe timp îndelungat la alte tipuri de organizare socială și politică se instituie în element negativ, în factor frenator de realizare a unității sufletești. Se cuvine a aminti că ideea unificării spirituale a apărut în publicistica lui Goga de dinainte de anul 1915.

Preocupat de starea elitelor, Goga a abordat chestiunea formării acestora și a constatat, scrutând învățământul ce pregătea pe tinerii români, educarea lor în spiritul valorilor unei culturi străine, transformându-i în „ieniceri ai culturii străine". Ca garant al culturii însușite în școală, intelectualul român se întorcea în mijlocul conaționalilor săi spre a-i călăuzi spre câștigarea demnității și spre emancipare națională. Poetul a surprins primejdia pierderii identității din cauza școlarizării fruntașilor români în spiritul culturii promovate de instituțiile școlare maghiare. Goga a discutat, la începutul acestui secol, o problemă analizată pe larg astăzi în studiile de antropologie. Integrarea în sisteme

de educație ale puterii coloniale nu conduce, în anumite condiții, la exercitarea influenței culturii acesteia concretizată în asimilarea culturală și, în final, în asimilarea etnică. Are loc un proces opus: conștientizarea diferențelor și o reîntoarcere la cultura originară. Goga expune exact această situație a românului obligat să asimileze o cultură străină. Poetul a realizat în anii de școlarizare maghiară diferența între cultura unguroească și cultura română, conștientizând apoi pericolul reprezentat de înglobarea într-o cultură străină. În plan psihic, a trăit starea de conflict. Format în „atmosfera celei mai sălbatice persecuții a românilor din Transilvania", Goga a perceput acut contradicția cu cultura străină ce i se inocula. Ipostazierea ideii „imperialismului unguresc" asociată cu conflictul dintre „capitalul unguresc sufletesc" și capitalul lui sufletesc a contribuit la reîntoarcerea sa către origini, încercând elaborarea unei teorii „de reținărire".

În contextul nou după reîntregire Goga a observat manifestarea, în continuare, a conflictului de civilizații și culturi cauzat, așa cum am subliniat, de existența celor patru tipuri de spiritualitate specifice provinciilor integrate în statul român și, pornind de la această observație, a combătut orice tendință de regionalism, ilustrative fiind articolele sale despre conduita unor fruntași ardeleni față de rânduielile din țara reîntregită.

Pentru situația specifică postbelică, Goga a crezut a fi adecvată formula naționalismului dezrobitor: „Lozinca naționalismului dezrobitor cheamă la acțiune toate instinctele noastre de viață", așadar, intervenție activă pentru transformarea sufletească a tuturor

românilor reuniți în granițele etnice. Este prin aceasta Goga șovin, antisemit sau antimaghiar? Trecând peste faptul notoriu al prieteniei și al sprijinului dat de Goga multor evrei și maghiari, trebuie subliniat că naționalismul lui Goga înseamnă veghe la starea reală a țării, avertisment față de comportament și atitudini antinaționale, denunțarea celor implicați în erodarea ideii naționale și în sprijinirea internaționalismului, intransigență morală față de încălcările principiilor naționale și față de distrugerea valorilor naționale, indiferent de apartenența etnică a profanatorilor.

Este adevărat, Goga nu a pătruns în cunoașterea și stăpânirea tuturor mecanismelor de funcționare a raporturilor dintre grupurile etnice și grupurile sociale din spațiul românesc postbelic. Imperativul său pentru o Românie a românilor, în principiu, generos și necondamnabil, se lovea de realitatea crudă a vieții sociale românești. Evoluția statului român modern s-a produs în condițiile impuse de armonizarea intereselor naționale cu cele privind asigurarea drepturilor minoritarilor, de cele mai multe ori așa cum erau dictate de instanțe din afara țării. Pe parcursul acestui traseu s-a închegat în România, încă de dinainte de anul 1918, o structură extrem de complexă a intereselor unor grupuri românești și a unor grupuri minoritare, concomitent cu pătrunderea în toate alcătuirile statului a unor minoritari susținuți de grupuri românești. Soluția la această problemă atât de sensibilă era în altă parte, și anume în strategia economico-financiară și social-culturală, iar nu în una administrativă de restricționare sau de înlăturare a minoritarilor din viața publică. Nu-i putem impu-

ta lui Goga lipsa de vizionarism atât timp cât istorici, sociologi, politicieni au mizat pe același mod de soluționare. Rămâne însă un merit incontestabil al gândirii și acțiunii lui Goga ca, într-o epocă tulbure, inconsistentă sub raportul deciziilor internaționale, ambiguă în ce privește relațiile dintre state suverane, să se conducă după principiul ideii naționale, considerat de el drept singurul reper real pentru dezvoltarea țării.

Constantin Schifirneț

Ethnos

OCTAVIAN GOGA

NAȚIONALISM DEZROBITOR

ALBATROS

Coperta de MIRCEA MUNTENESCU
Lector: ELISABETA SIMION
Coordonator de colecție: CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ

Octavian Goga

NAȚIONALISM DEZROBITOR

Permanența ideii naționale

Studiu introductiv, îngrijire de ediție și Note
CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ

Editura ALBATROS
București • 1998

CUPRINSUL

Studiu introductiv V

Notă asupra ediției XXXV

Din volumul **O seamă de cuvinte** (1908)

Către cărturarii noștri 1
Pământul ne cheamă 6
Nu mai vrem umilință 10
Moștenirea noastră 14
Vrem calea adevărului 18

Din volumul **Însemnările unui trecător** (1911)

Părinți și copii 25
Generația nouă 32
Educația în școlile ungurești 40
Chemarea preoțimii noastre 54
O deosebire 65
Cinstea cârjii 70
Adevărul 81
Thalia noastră 90
Fericiții noștri expatriați 96
Diagnoza unui străin 102
A murit un om: Ioan Slavici 108
La groapa lui Bunea 115
Prin noi înșine 120

Din volumul „**Strigăte în pustiu**“ **Cuvinte din Ardeal într-o țară neutrală** (1915)
Marii vinovați 127
O legendă distrusă. Autonomia Transilvaniei 134
O nedreptate 139
A murit împăratul 144
Calvarul nostru 148
Idealul politic în conștiința populară 176
Discurs rostit la întrunirea „Ligii Culturale“ din 15 februarie 1915 la „Dacia“ 183
Discurs rostit la întrunirea „Ligii Culturale“ de la Iași, 15 mart. 1915 191
Discurs rostit la întrunirea „Federației unioniste“ din sala Dacia la București, 10 oct. 1915 198
Coșbuc. Discurs de recepție în Academia Română „Cultura Națională“, 1923 202
Ideea națională. Conferință în fața studenților universitari din Cluj 230
Din volumul **Mustul care fierbe,** 1927
Pânze de paianjeni 253
Mustul care fierbe 266
Granițele 272
Povestea lui Ilie Muromets 278
Avram Iancu 285
La groapa lui Șaguna 296
Părintele Lucaci 303
Fierbe în țară 310
Supremul razim: Armata 322
Din volumul **Aceeași luptă**... (1930)
Două mentalități: Budapesta-București 327
Regionalismul ardelean 337
Criza Partidului Național din Ardeal 344

Scăderea de prestigiu a Ardealului 351
Reabilitarea Ardealului 359
Încă o dată Alba-Iulia 367
Legende și teorii 377
Partidele politice din Ardeal 385
Budapesta la Caracal 393
Conștiința de partid în Ardeal 397
A cui e vina (I) 402
A cui e vina (II) 407
Din volumul **Discursuri** (1942)
Fragmente autobiografice 413
Ideea unirii 445
Honoris Causa 452
Sărbătorirea tinereții 462
Transformarea sufletească a României 467
Infiltrații străine în literatura română 475
Horia 500
La început a fost Kogălniceanu 511
Adenda 521
Interpelarea d-lui Octavian Goga din ședința Camerei Deputaților de la 3 martie 1934 521

NOTE 575